

ZİHİN ENGELLİLER VE EĞİTİMİ

**TANIM, SINIFLANDIRMA
VE YAYGINLIK**

Zihinsel yetersizlik için kullanılan terimler

- Tutumlarda ve uygulamalardaki değişiklikler, kullanılan terimleri de değiştirme çabalarına neden olmuştur.
- İlk terimler idiot, embesil ve morondur.
- 1960'li yıllarda eğitilebilir ve öğretilbilir kavramları kullanılmaya başlanmış.
- Yıllar içerisinde zihin engeli, zihinsel engelli ve zihinsel yetersizlik gibi terimler kullanılmıştır.
- Son yıllardaki değişim ile Amerika'daki özel eğitim yasasında “zihin engeli veya zihinsel engelli” yerine “zihinsel engeli olan çocuk” veya “zihinsel yetersizliği olan çocuk” ifadeleri kullanılır.
- Ülkemizde ise terimler arızalı, geri zekalı, öğrenme güçlükleri, zihinsel öğrenme yetersizliği ve son olarak da zihin özürlü ve zihin engelli olarak değişim göstermiştir.

Tanım

- Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlik Birliği'nin yapmış olduğu en son tanıma göre ve Türkiye'de yasalarda kabul edildiği üzere zihinsel yetersizliği olan birey:
  - Zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren
  - Buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan,
  - Bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireydir.

Zihinsel İşlevlerdeki (Zeka) Yetersizlik

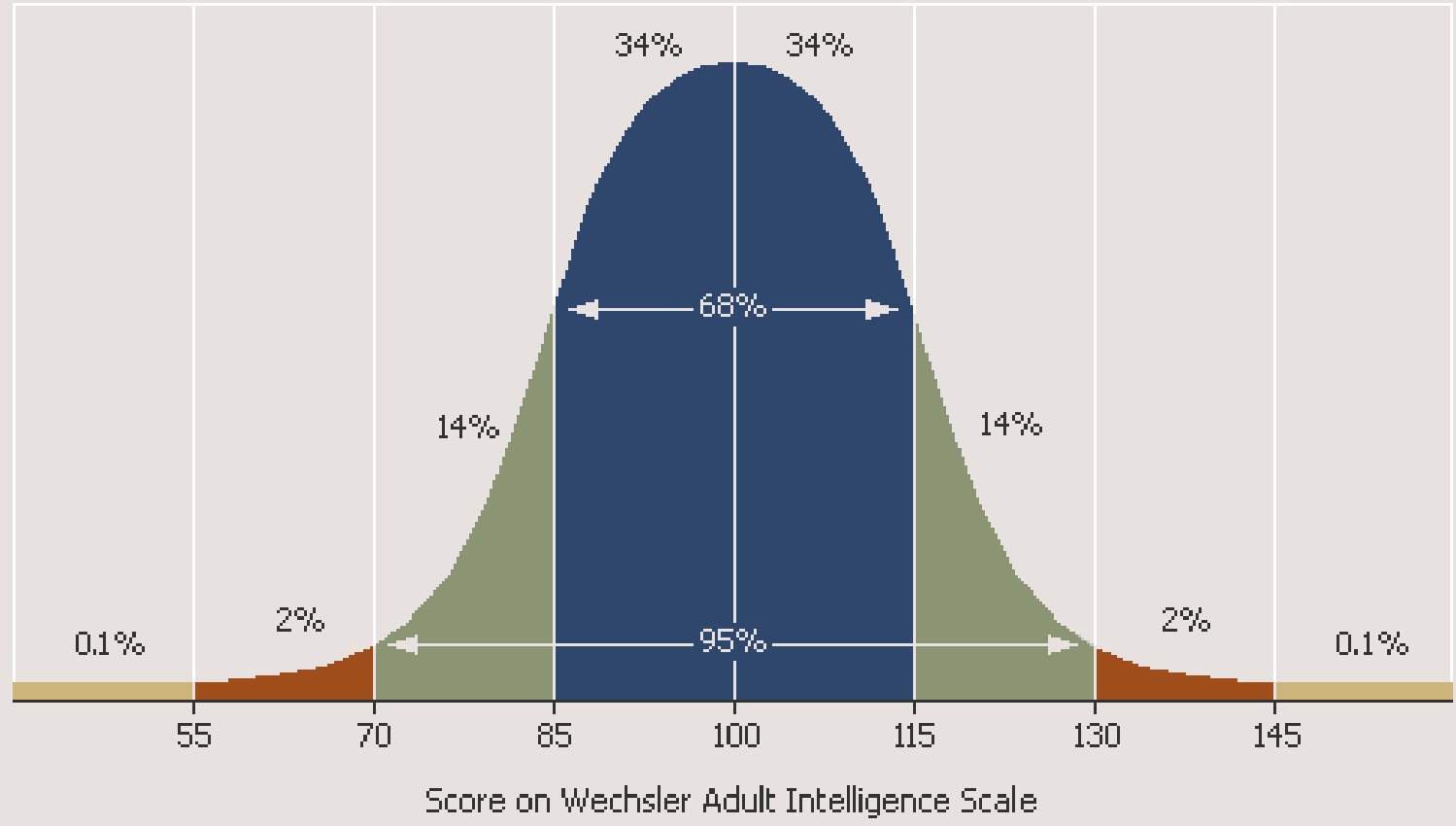
- Zeka, genel zihinsel kapasite olarak tanımlanmıştır ve akıl yürütme, planlama, problem çözme, soyut düşünme, karmaşık düşünceleri anlama, hızlı öğrenme ve deneyimlerle öğrenme becerilerini kapsadığı varsayılır.
- Zihinsel işlevlerdeki yetersizlik uyumsal davranışlardaki yetersizliğe yol açtığı kabul edilir.
- Zeka testleri ile ölçülür.
- Ortalamanın 100 olarak kabul edildiği bir dağılımda, zihinsel yetersizlik, zeka puanının ortalamasının 2 standart sapma* altında olma durumu olarak kabul edilmektedir.

*1 standart sapma 15 puana eşittir.

Zeka puanlarının normal dağılımı

Number of scores

Uyumsal davranışlardaki yetersizlik

- Bireyin günlük yaşamını sürdürebilmek için öğrendiği kavramsal, sosyal ve pratik becerilerin tümüdür.
- Uyumsal davranışlar bireyin içinde yaşadığı topluma göre değişmektedir.
- Uyumsal davranışlar için de objektif ölçütler getirilmeye başlanmıştır.
- Bireyin sosyal, kavramsal ya da pratik becerilerinden (10 davranış alanından) en az ikisinde performansın 2 standart sapma altında olması gerekir.
- Uyumsal davranışları ölçmek için ölçekler kullanılmaktadır
  - Vineland Uyumsal Davranış Skalası
  - Uyumsal Davranış Skalası

Uyumsal davranışlar

1. İletişim
2. Öz bakım
3. Ev yaşamı
4. Sosyal beceriler
5. Toplumsal hizmetlerden yararlanma
6. Kendini yönlendirme
7. Sağlık ve emniyet
8. İşlevsel akademik
9. Boş zamanlarını değerlendirme
10. İş

Zihinsel yetersizliğin ortaya çıktığı yaş

- Yetersizliğin gelişimsel dönemde yani 18 yaşından önceki dönemde ortaya çıkmış olması gerekmektedir.
- 18 yaşından sonra ortaya çıkan herhangi bir durum zihinsel yetersizlik olarak kabul edilmemektedir.

Tanımın tarihsel gelişimi

- Uyumsal davranışlarla ilgili kısımlar ilk 1937 yılında yapılmış ve bu tanımda zihinsel olarak yetersizliğe ek olarak bireyin içinde bulunduğu topluma yaşına uygun şekilde uyum gösterememesi olarak ifade edilmiştir.
- 1959'da yapılan tanımda Heber, zihinsel yetersizlik için zeka puanının ortalamadan bir standart sapma altında olması ve uyumsal davranışlarda yetersizlik olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca zihinsel yetersizliğin gelişimsel dönemde ortaya çıkması gerektiğini belirtmiştir.
- Heber'in bu dönemde yapmış olduğu tanımda, zeka puanında kesme noktasını 85 olarak belirlenmesi zihinsel yetersizlik oranlarını yaklaşık %16'ya çıkarmıştır.
- Bu oranın yüksekliğine bağlı olarak 1973 yılında Grossman tarafından yapılan değişiklik ile bu kesme noktası 2 standart sapma olarak değiştirilmiştir ve böylece zihinsel yetersizliği olan bireylerin oranı yaklaşık %2'ye düşmüştür. Grossman ayrıca Heber'in tanımındaki uyumsal davranışlardaki yetersizlik için önemli derecede olması gerektiğini eklemiş ve yine Heber'in tanımındaki doğumdan 16 yaşına kadar olan gelişimsel dönemi doğumdan 18 yaşına kadar olan dönem olarak değiştirmiştir.

Tanımın tarihsel gelişimi

- 1977'de olan tanımda ise küçük bir değişiklik ile o zaman kadar tanı için kullanılan zeka puanlarına ek olarak klinik yargının da tanılamaya için kullanılabileceği belirtilmiştir. Bazı bireylerin IQ seviyelerinin 70'in üzerinde olmasına rağmen uyumsal davranışlarında önemli ve yaygın yetersizlik gösterebileceğini ve bu durumda değerlendirmeyi yapan uzmanın, deneyimlerine, bilgilerine ve gözlemlerine dayanarak zihinsel yetersizlik tanısı koyabileceği belirtilmiştir.
- Ayrıca zeka puanı 70'in esnetilebileceği ve 75'e çıkarılabileceği yine bu da uzmanın klinik yargısına dayanılarak bu değişikliğin yapılabileceği bu tanımda belirtilmiştir.
- 1983'de yapılan ufak bir değişiklik ile daha önceki tanımda doğumdan 18 yaşına kadar olan gelişimsel dönemi bebeğin ilk oluşumundan 18 yaşına kadar olan dönem olarak değiştirilmiştir.
- Bundan sonraki dönemlerde tanımda bazı değişikliklere gidilmesine rağmen günümüzde en yaygın olarak kullanılan tanım 83 yılında yapılan tanımdır.

Tanımın tarihsel gelişimi

- 1992 yılında Luckasson tarafından yapılan tanımda ise ilk kez uyumsuz davranışlar için 10 alan belirlenmiş ve bunlardan en az ikisinde yetersizlik gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu döneme kadar bu davranışların tanımlanmaması hep problemli ve değerlendirmeleri yapan uzmanları zorlamaktaydı.
- 2002'de ise yapılan tanım temel olarak aynıdır. Tek farkı 10 uyumsuz davranış alanı daha genişletilmiş 3 alana dönüştürülmüştür. Bunlar, kavramsal, sosyal ve pratik beceri alanlarıdır.

Zihinsel yetersizliğin sınıflandırılması

- Sınıflandırma, uygun destek hizmetlerin verilebilmesi, uygun programların geliştirilmesi, ve uygun programlara yerleştirilebilmeleri için önemlidir.
- Tarih boyunca çeşitli ölçütler kullanılarak sınıflandırma yapılmıştır.
- İlk dönemlerde doğuştan olup olmadığına, nedenlerine (doğuştan, gelişimsel, kazalara bağlı olarak) veya (beyin hasarına veya diğer biyolojik nedenlere bağlı olarak), veya etiyolojik olarak sınıflandırılmıştır.
- 1992'deki tanımında ise sınıflama doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası nedenler temelinde sınıflandırılmıştır.

Zihinsel yetersizliğin sınıflandırılması

- Zeka testlerinin geliştirilmesi ile en yaygın sınıflandırma, zeka puanları kullanılarak yapılan sınıflandırma olmuştur.
- İlk uygulamalarda zeka testleri standart puanlar yerine zeka yaşı veriyordu. Buna göre; zeka yaşı 12'den büyük ise normal, 8-12 arası "moron", 3-7 arası "embesil" ve 2'den düşük ise "idiot" olarak sınıflandırılıyordu.
- 1939'da Wechsler zeka testlerinin geliştirilmesi ve standart puanların oluşturulması ve standart sapma (SS) değerlerinin tanımlanmasıyla SS kullanılarak sınıflandırmalar yapıldı. 1992'de yapılan tanıma kadar yaygın olarak kullanıldı. Buna göre:
  - Hafif ZY 55-70
  - Orta ZY 40-55
  - Ağır ZY 25-40
  - Çok ağır ZY 25'den düşük
- Halen yurtdışında bazı tıp temelli kurumlar ve Türkiye'deki özel eğitim sistemi bu sınıflama sistemini yaygın olarak kullanmaktadırlar.

Gereksinimler temel alınarak yapılan sınıflandırma

- **Eğitilebilirlik:** 1960’larda yapılmış bir sınıflamadır. Sonraları yapılan tanım ve sınıflamalarda kullanılmamasına rağmen kurumlar tarafından halen yaygın olarak kullanılmaktadır.
  - **Eğitilebilir** (Zeka Puanı 50-70): Akademik öğretimden yararlanabilir, okuma-yazma ve matematik becerileri öğrenebilir, sosyal, iletişim ve iş becerileri öğretilir, yetişkin olduklarında bağımsız yaşayabilir ve bir işte çalışabilirler.
  - **Öğretilebilir** (Zeka Puanı 25-50): Akademik becerileri öğrenmede güçlük yaşarlar. Eğitim programları işlevsel akademik beceriler, bağımsız yaşam becerileri ve sosyal becerilere odaklanır. Yetişkin olduklarında bağımsız yaşayamazlar, yardım ve gözetime gereksinim duyarlar.
  - **Ağır derecede** (Zeka Puanı 25’den düşük): Eğitim alsalar dahi bağımsız yaşayamazlar. Eğitim, temel öz-bakım, motor ve iletişim becerileri üzerinde yoğunlaşır.

Gereksinimler temel alınarak yapılan sınıflandırma

- 1992'deki tanımda bahsedilen sınıflandırma sistemleri yerine bireyin ihtiyacı olan destek miktarı temel alınarak sınıflama yapılmıştır. Şimdi kabul edilen tanımda da bu sınıflama sistemi kullanılmaktadır.
  - **Aralıklı destek:** Gereksinim oldukça verilen kısa süreli destek (geçiş dönemi, iş kaybetme, sağlık problemleri)
  - **Sınırlı destek:** Aralıklı olmayan ama belli süre ile sınırlı destek (iş eğitimi, yetişkinliğe geçişte verilen eğitim)
  - **Yoğun destek:** Bazı ortamlarda düzenli destek (okulda veya işte)
  - **Yaygın destek:** Her ortamda sürekli ve yoğun destek

Gereksinimler temel alınarak yapılan sınıflandırma

- **Türkiye'deki sınıflandırma:**
  - **Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik:** Özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine sınırlı düzeyde ihtiyaç duyar
  - **Orta düzeyde zihinsel yetersizlik:** Temel akademik, günlük ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine yoğun düzeyde ihtiyaç duyar
  - **Ağır düzeyde zihinsel yetersizlik:** Tüm yaşam boyu süren yoğun özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyar. Öz-bakım becerileri öğretilir.
  - **Çok ağır düzeyde zihinsel yetersizlik:** Yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyaç duyar.

Sıklık ve Yaygınlık

- Zihin engeline yol açan faktörlerin belirlenmesi ve hizmet ve sağaltım planlarının yapılabilmesi için zihin engelli bireylerin sıklığı ve yaygınlığının bilinmesi önemlidir.
- Sıklık, belli bir süre içinde belirlenen yeni vakaların sayısıdır.
- Yaygınlık ise belli bir zamanda belli bir yerde nüfus içindeki tüm vakaların toplam sayısıdır.
- Sıklık ve yaygınlık terimleri birbirinin yerine kullanılamaz.

Sıklık ve yaygınlığı etkileyen faktörler

- Değişen tanı ölçütleri
- Cinsiyet
- Yaş
- Toplumsal deęişkenler
- Sosyopolitik faktörler